

РЕЗУЛЬТАТИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ СПІЛЬНИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуалізовано проблему розвитку економіки України з позицій процесів євроінтеграції. Визначено роль спільних підприємств у розширенні ринкових і ресурсних можливостей партнерів. Проаналізовано результати діяльності спільних підприємств Хмельницької області у порівнянні із загальною динамікою машинобудування області. Окреслено проблеми, що перешкоджають досягненню ефективності їх діяльності і означено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: спільне підприємство, машинобудування, конкурентні переваги, ефективність.

RESULTS AND PERSPECTIVES OF ACTIVITY OF JOINT MACHINE BUILDING ENTERPRISES IN CONTEXT OF EUROINTEGRATION

The problem of development of the economy of Ukraine has been actualised from the point of view of eurointegration. The role of joint ventures in expansion of market and resource possibilities of partners has been defined. The positive influence of joint ventures on formation of competitive advantages of machine building enterprises has been underlined. The results of activity of joint ventures of Khmelnytsky region have been analysed in comparison with general dynamics of machine building branch of the region. The problems, which prevent enterprises from effective activity have been pointed out and their solutions suggested.

Keywords: joint venture, machine building, competitive advantages, effectiveness.

Актуальність теми. Сучасні тренди соціально-економічного розвитку у всьому світі свідчать про зростання рівня міжнародної економічної взаємодії на рівні підприємств, про посилення інтеграційних процесів між суб'єктами економічної діяльності, особливо тих, що є учасниками технологічних ланцюжків з виробництва промислових товарів. Така інтеграція може здійснюватися у різних організаційно-правових формах, що передбачає різний ступінь участі учасників у прийнятті управлінських рішень – від консенсусного (для рівноправних учасників технологічного ланцюжка) і до підпорядкованого (коли учасник виконує другорядну функцію та може бути без особливих втрат замінений на іншого у разі незгоди із рішенням головної компанії). Очевидно, що перший варіант інтеграційної взаємодії є для національних виробників кращим, оскільки дає змогу відстоювати власні інтереси у стратегічній перспективі.

У промисловому секторі економіки України мають місце різні форми інтеграції, серед яких особливого поширення на початку економічних перетворень набули спільні підприємства. Вони створювалися переважно з метою технологічного оновлення виробничих систем, що було першочерговим завданням для їх виживання у конкурентних умовах. Це було особливо важливо для машинобудування, підприємства якого значною мірою орієнтувались на потреби і замовлення ВПК і до роботи у конкурентних умовах не були готовими. Для набуття такого досвіду вони найчастіше і ставали учасниками спільних з іноземними компаніями підприємств, однак не завжди така форма співпраці була успішною з позицій вітчизняних машинобудівників.

Машинобудування є єдиною галуззю промисловості, яка забезпечує впровадження досягнень науково-технологічного прогресу в усі інші сектори економіки. Нині в Україні галузь переживає непрості часи, зважаючи на те, що багато конкурентоспроможних підприємств було втрачено внаслідок воєнно-політичного конфлікту, що розгорнувся в Східному регіоні. В цілому за 2014 рік виробництво і реалізація продукції в галузі скоротились більш як на 32%. Об'єктивні причини спаду – зниження економічної та інвестиційної активності на внутрішньому ринку і водночас скорочення продажу на російському ринку, основному для українського машинобудування. Тому важливим завданням для вітчизняних машинобудівників є пошук шляхів виходу на ринки ЄС, що може бути здійснено і через входження їх у різні інтеграційні ланцюжки, в тому числі – через утворення спільних підприємств. Однак такому рішенням має передувати попередня оцінка вигідності такої співпраці. Для цього необхідно оцінити діяльність спільних підприємств з позицій історичної ретроспективи – наскільки ефективними вони виявились. Така оцінка може служити основою для прийняття рішень на макро- чи мезорівнях національної економіки про удосконалення законодавчої бази підтримки позицій національних учасників технологічних ланцюжків у ході євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми розвитку машинобудування та спільних машинобудівних підприємств, основні напрями їх вирішення в сучасних умовах господарювання досліджували Оксенюк Т.М. [1], Олександренко І. [2], Савицька О.П. [3] Плакида С.І. і Лохман Н.В. [4], Весельська К.А. [5] та інші. Своєю чергою, актуальним завданням є дослідження тенденцій та перспектив діяльності спільних машинобудівних підприємств в регіональному аспекті, оскільки машинобудівний

комплекс набув деструктивних змін у зв'язку з воєнно-політичними процесами саме в регіональному контексті. Це й визначило мету даного дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати результати діяльності спільних підприємств Хмельницької області на фоні загальної економічної динаміки і оцінити перспективність і привабливість таких організаційних форм господарювання в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення спільних підприємств в Україні є доволі поширеним явищем і потенційно привабливим, оскільки вони не тільки забезпечують появу нових джерел фінансових ресурсів для подальшого інвестування, але й передбачають обмін технологіями, досвідом, тим самим стимулюючи процес виробництва і створюючи конкурентоспроможну продукцію, яка б користувалася попитом на міжнародних ринках.

У вітчизняній економічній літературі під терміном «спільне підприємство» розуміють одну з форм міжнародного співробітництва, яка є юридично закріпленою угодою між суб'єктами господарювання різних країн про створення самостійної організаційної одиниці, у межах якої партнери домовляються про часткове об'єднання ресурсів, спільне виконання певних видів діяльності та пропорційний розподіл прибутку і ризику [3].

На сьогодні поняття і статус спільного підприємства визначається Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Спільні підприємства є самостійними учасниками зовнішньоекономічних відносин. Спільні підприємства базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та на спільному розподілі результатів та ризиків [6].

Тобто спільні підприємства – це одна з найпрогресивніших комплексних форм довготермінового економічного, науково-технічного співробітництва, що ґрунтується на об'єднанні спільних інтересів, капіталів, маркетингових досліджень іноземних та вітчизняних підприємств та доповнює торгово-економічні відносини.

Доцільність створення спільних підприємств зумовлюється рядом переваг [2; 5]:

- зменшення підприємницького ризику;
- можливість проникнення іноземної фірми на місцевий ринок, забезпечення зв'язків з місцевими постачальниками, органами влади, банківськими структурами;
- кооперуванням фінансових та матеріальних ресурсів партнерів, що формують оптимально поєднану матеріально-технічну базу, яку не спроможні самостійно створити ні вітчизняні, ні іноземні учасники;
- гарантуванням високої соціальної ефективності співробітництва.

Під час створення спільного підприємства кожен з партнерів має на меті свої цілі. Українські партнери зацікавлені, передусім, у фінансових ресурсах, використанні нової техніки і технології, управлінського досвіду, комплектуючих і матеріалів, що має сприяти розвитку експортного потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності продукції, а також зниженню різного роду ризиків. Своєю чергою, зарубіжні партнери під час створення спільних підприємств дбають про освоєння нових ринків, зниження витрат виробництва, використання дешевої робочої сили, одержання нових технологій тощо. Таким чином, необхідність створення спільних підприємств породжується цілою низкою економічних умов, при цьому у кожного з партнерів є свої мотиви.

В цілому спільне підприємство виступає дуже позитивним явищем, яке характеризує вливання інвестицій, що завжди сприяє росту економіки, особливо в умовах кризи. Позитивні сторони функціонування іноземного капіталу проявляються також і в наступних аспектах [2]:

- 1) економічний – сприяє економічному зростанню завдяки збільшенню зовнішньої торгівлі, робить сальдо платіжного балансу країни позитивним;
- 2) загальнодержавний – зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках, наближення їх якісних параметрів до світового рівня;
- 3) соціальний – зростання заробітної плати та соціальних виплат, покращення умов праці та її мотивації;
- 4) фінансовий – зростання обсягу податкових надходжень до бюджету;
- 5) нормативно-правовий – прийняття законодавчих актів, що регламентують економічну політику, наближаючи її до міжнародних стандартів;
- 6) науково-технічний – передбачає впровадження наукоємних та ресурсозберігаючих технологій, що ввозяться із інших країн;
- 7) інфраструктурний – збільшення числа інститутів, які забезпечують потреби населення, задовольняючи їх необхідними послугами;
- 8) політичний – довіра з боку окремих іноземних суб'єктів та держав, підвищення іміджу держави.

Незважаючи на всі позитивні сторони створення спільних підприємств, існують також і негативні наслідки утворення на території України таких суб'єктів господарювання. По-перше, спільні підприємства можуть вступити у зговір з діючою на місцевому ринку олігополією; по-друге, можуть здійснювати дестимулюючий вплив на національне підприємство, поглинаючи фінансові накопичення у місцевій та

іноземній валюті, а також залучаючи ресурси у своїх цілях, які не збігаються з національними; по-третє, іноземні інвестиції мають переважно імпортозаміщувальний характер; по-четверте, мають місце відмінності в стилях керування та комунікативний аспект як найважливіша передумова успішного ведення бізнесу. І тут набувають актуальності питання врахування культурних особливостей, відмінностей у ментальності учасників СП. Здатність виявляти та використовувати особливості національних культур для створення унікальних конкурентних переваг на міжнародному ринку є на сьогодні важливим завданням менеджменту багатьох сучасних підприємств.

З урахуванням зазначених позитивних і негативних моментів у функціонуванні спільних підприємств проаналізуємо тенденції їх розвитку у машинобудівній галузі Хмельницької області. Їх в регіоні небагато – згідно з статистичними даними, на кінець 2013 року кількість інноваційно-активних машинобудівних підприємств складає 240, а з них лише 12 є спільними [7]. Вони випускають різні види машинобудівної продукції і створені за участю іноземних учасників з різних країн (табл. 1).

Таблиця 1

Основні види економічної діяльності спільних машинобудівних підприємств Хмельницької області

Назва підприємства	Основні види діяльності	Зарубіжний учасник СП
ТзОВ «Вікс-Фільтрон»	Виробництво та реалізація повітряних, паливних, масляних, гідравлічних і промислових фільтрів до автомобілів іноземних та вітчизняних марок (легкових і вантажних), а також сільгосптехніки	США
ТзОВ «Претгль-Кабель Україна»	Виробництво електричного й електронного устаткування для автотранспортних засобів	Німеччина
ТзОВ «СКАМЕ-УА»	Виробництво електророзподільної та контрольної апаратури	Італія
ТзОВ «Дювельсдорф Україна»	Виробництво машин і устаткування для сільського і лісового господарства	Німеччина
ТзОВ «ЮЕНПКОМ»	Виробництво обладнання зв'язку	Італія

Створення спільних машинобудівних підприємств забезпечує розвиток виробничої системи українського учасника з дотриманням міжнародних стандартів якості і сучасних технічних регламентів. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості машинобудівної продукції, що виготовлятиметься на сучасному ресурсоощадному і екологічно безпечному технологічному устаткуванні. Крім того, спільна форма власності дозволяє партнерам використовувати торговельні, адміністративні та інші зв'язки зарубіжних учасників, їх комерційний досвід і знання місцевих умов. Це відкриває підприємству ширші можливості для виходу зі своєю продукцією на зовнішні ринки. І для машинобудування України це дуже важливо, оскільки дає змогу вітчизняним підприємствам адаптуватися до роботи на ринках розвинених країн.

З цих позицій доцільно оцінити економічну динаміку (за показниками обсягу реалізації продукції) машинобудівного сектору промисловості Хмельницької області у 2009–2013 рр. і порівняти із нею динаміку господарської діяльності спільних підприємств. Відповідні дані подано на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка внеску спільних підприємств у обсяги реалізації продукції машинобудування Хмельницької області (джерело: побудовано автором за даними статистичної звітності [8])

Порівняльний аналіз результатів господарювання спільних машинобудівних підприємств і машинобудування Хмельниччини в цілому вказує на те, що загалом підприємства машинобудівної галузі Хмельницької області у період виходу із кризи стабільними темпами нарощували обсяги виробництва. Однак позитивна динаміка зростання вітчизняних машинобудівних підприємств, ймовірно, всього, не була наслідком значних якісних змін у складі їх виробничих систем. За сприятливої економічної кон'юнктури

2009–2013 років, зумовленої загальним економічним зростанням і, відповідно, підвищеним попитом на засоби виробництва, вітчизняна галузь машинобудування розвивалась доволі стрімкими темпами. Проте більш глибокий аналіз структури і напрямів грошових потоків на спільних машинобудівних підприємствах області (причому найбільш успішних) показує, що показники імпорту переважають показники експорту (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги експорту та імпорту спільних машинобудівних підприємств Хмельницької області у 2013 році

Показники	ТзОВ "Вікс-Фільтрон"	ТзОВ "Преттль-Кабель"	ТзОВ "СКАМЕ-УА"	ТзОВ "Дювельсдорф-Україна"
Експорт, млн грн.	898,98	0,327	1506	8895,3
Імпорт, млн грн.	69378,3	8820,0	1084,0	1856,2

Джерело: фінансова звітність підприємств

Зокрема, обсяг імпорту за досліджуваний період на ТОВ «Вікс-фільтрон» складає близько 69 млн грн, на ТзОВ «Преттль-Кабель» понад 8 млн грн, із досліджених підприємств лише на ТзОВ «Дювельсдорф Україна» та ТзОВ «СКАМЕ-УА» обсяг експорту незначною мірою перевищує імпорт.

Аналогічних прикладів у експортоорієнтованому машинобудуванні можна привести багато. Адже більшість вітчизняних підприємств, що працюють на експорт, виготовляють продукцію для задоволення виробничих потреб (у сфері виготовлення побутової техніки вони не є конкурентоспроможними навіть на внутрішньому ринку). Та все ж, підприємства з іноземним капіталом є прогресивною формою господарювання, інструментом розвитку ринкових відносин в економіці України. І сьогодні, в надскладних умовах економічного розвитку України, доцільність функціонування спільних підприємств диктується такими головними факторами:

- по-перше, поглибленням загальносвітових процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації і глобалізації виробництва товарів і послуг, фінансово-кредитних відносин і створення на цій основі глобальних і регіональних економіко-технологічних систем і структур;

- по-друге, переходом до відкритої економічної системи, яка об'єктивно повинна залучати щоразу більше світогосподарських факторів і джерел для власного розвитку;

- по-третє, потребами розв'язання завдань щодо ринкового реформування економіки, створення конкурентного середовища, подолання кризових явищ, структурної перебудови, удосконалення торговельних і платіжних відносин України із зарубіжними партнерами тощо [4].

Проте важливо, щоб участь у спільному виробництві таких підприємств була вигідною для них і не призводила до вимивання обігових коштів та зростання збитковості внаслідок подорожчання імпортової складової виробничих потреб. Тому таким підприємствам доцільно розробляти стратегію підвищення ефективності своєї діяльності, використовувати можливості імпортозаміщення, шукати вітчизняних виробників аналогічної продукції або ж ініціювати створення відповідних виробництв в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах реалізації Україною політики євроінтеграції спільні підприємства є прогресивною формою господарювання, інструментом розвитку ринкових відносин в національній економіці. Вони як форма міжнародного співробітництва мають вагомий вплив на інтеграційні процеси у світову систему господарювання. Однак важливо, щоб участь у спільному виробництві таких підприємств була вигідною для них і не призводила до вимивання обігових коштів та зростання збитковості внаслідок невиконання для вітчизняного учасника умов партнерства. Аналіз шляхів підвищення ефективності діяльності спільних підприємств і стане предметом наступних досліджень.

Література

1. Оксенюк Т.М. Фінансові результати машинобудівних підприємств Хмельниччини: проблеми та напрями їх вирішення / Т.М. Оксенюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – Т. 1, № 4. – С. 191–196.
2. Олександренко І. Спільні підприємства як форма залучення іноземного капіталу / І. Олександренко // Економічний аналіз. – 2008. – № 2(18). – С. 168–172.
3. Савіцька О.П. Проблеми та тенденції розвитку спільних підприємств України / О.П. Савіцька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 284–290.
4. Плакида С.І. Проблеми та перспективи розвитку спільних підприємств в Україні / С.І. Плакида, Н.В. Лохман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69229.doc.htm.
5. Весельська К.А. Формування конкурентних переваг спільних машинобудівних підприємств / К.А. Весельська // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2014 (87). – Вип. 4. № 4. – С. 164–168.
6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

7. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу : <http://www.km.ukrstat.gov.ua>

8. Промисловість : статистична інформація [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу : <http://www.km.ukrstat.gov.ua>

Надійшла 03.09.2015; рецензент: д. е. н. Завгородня Т. П.